

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶ / ۰۵ / ۱۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸ / ۰۹ / ۲۲

مژده ظفری^۱، محمدهادی ساعی^۲

مالکیت مشاع هنرهای نمایشی (عروسک)

چکیده

عروسک در هنرهای نمایشی از مصادیق طرح‌های صنعتی و زیر مجموعه مالکیت صنعتی است و حمایت از پدیدآورنده آن از این طریق صورت می‌پذیرد؛ و همچنین جزء آثار مشترک محسوب می‌گردد چرا که اجزای به وجود آورنده اثر اگرچه به طور متمایز و جدا عمل کرده اما در نهایت یک محصول مشترک را به وجود آورده‌اند. در حقوق ایران به طور صریح یا ضمنی بحثی از حقوق مجاور برای عاملین شهرت و محبوبیت عروسک (هنرمندان مجری آثار، تولیدکنندگان صفحات صوتی و تصویری و سازمان‌ها و مؤسسات ضبط و پخش) بیان نشده است، با این وجود باید گفت بنا به دلایلی از جمله هدف علم حقوق و وحدت ملاک از ماده ۶۲ قانون تجارت الکترونیک این حق را می‌توان برای عاملین شهرت ثابت دانست. بنابراین می‌توان گفت علاوه بر اینکه هر کدام از پدیدآورندگان حق مؤلف دارند، با توجه به مشترک بودن اثر و حقوق مجاور از حقوقی برخوردارند، مانند انحصار انعقاد قرارداد با سازمان‌های دیگر در مورد عروسکی که شخصیت و حسن شهرت خود را از طریق برنامه‌ای خاص حاصل کرده است، دارا بودن حق دفاع در صورت تجاوز به حق اثر مشترک و غیره.

کلیدواژه‌ها: عروسک، مالکیت صنعتی، طرح صنعتی، حقوق مرتبط، اثر مشترک.

^۱ دانشجوی دکترای حقوق خصوصی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران.

E-mail: m_zafari07@yahoo.com

^۲ دانشیار، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران.

E-mail: sm_h_saei@yahoo.com

مقدمه

لازمه تولید هنرهای نمایشی وجود فضای امن و مناسبی است که در آن از یک سو صاحب اثر از دستاوردها و تراوشات فکری خود منتفع شود و از سوی دیگر کسانی که در ایجاد محبوبیت و شهرت این آثار نقش بسزایی داشته‌اند نفعی ببرند، به گونه‌ای که بین حقوق پدیدآورنده و عاملین شهرت و محبوبیت توازن و عدالت و برابری برقرار گردد.

ابزار حقوقی برای حمایت از آثار فکری حقوق مالکیت معنوی است که به دو بخش حقوق مالکیت صنعتی و حقوق مالکیت ادبی و هنری تقسیم می‌شود. یکی از مصادیق مهم مالکیت صنعتی طرح صنعتی است و عروسک در این قسم قرار می‌گیرد.

بررسی و توجه به حقوق عاملین شهرت عروسک در کنار حقوق معنوی پدیدآورنده ضروری است؛ به خصوص با خلق شخصیت‌هایی معروف و مستقل (مانند جناب‌خان، کلاه قرمزی) و شهرت و محبوبیت آنان در سطح ملی و فراملی و استفاده روزافزون از این آثار در برنامه‌های تلویزیونی. این مقاله سعی می‌کند به این پرسش‌ها پاسخ دهد: اثر عروسکی در کدام شاخه حقوق مالکیت معنوی قرار می‌گیرد؟ آیا در حقوق ایران، حقوق مجاور برای عاملین محبوبیت و شهرت عروسک در نظر گرفته شده است؟ در حقوق ایران، نمایش عروسکی در برنامه‌های تلویزیونی، اثر مشترک است یا اثر جمعی؟

تعریف مالکیت معنوی

اصطلاح مالکیت معنوی را نخستین بار پیکار^۱ حقوق‌دان بلژیکی در سال ۱۸۹۹ به کار برده است و برخی از حقوق‌دانان به جای آن اصطلاح مالکیت‌های غیرمادی، حقوق بر اموال غیرمادی و حقوق جلب مشتری را به کار برده‌اند (آیتی، ۱۳۷۵، ۲۴). این اصطلاح معادل intellectual property است. هم به معنای حق مالکیت و تصرف است و هم به معنای مال و شیئی که مالکیت به آن تعلق می‌گیرد؛ کلمه intellectual وصفی است که بر توانایی فرد به فکرکردن در یک روش منطقی و شناخت اشیا و یا به‌کارگیری این توانایی دلالت می‌کند (حکمت‌نیا، ۱۳۸۷، ۲۹). در قوانین داخلی نیز برای اولین بار واژه مالکیت معنوی در ماده ۶۲ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ آمده است.

مالکیت معنوی محصولی است حاصل تلاش فکری و ذهنی انسان و این محصول در ماهیت امری غیرملموس است، اما می‌تواند در اشیای ملموس و عینی پدیدار شود مثل ساخت یک آهنگ یا موسیقی. اصطلاح مالکیت فکری در کاربرد عمومی برای تشخیص و تمیز از حقوق مالکیت معمولی یا فیزیکی که در مورد اشیای ملموس مانند زمین و کالا وجود دارد به کار می‌رود. مالکیت معنوی نوعی از مالکیت غیرمادی است که نتیجه آن برخی از فرایندهای فکری است اگرچه اغلب ممکن است تلاش‌های فیزیکی در برداشته باشد (مظاهری، ۱۳۹۲، ۱۸). به‌طور سنتی این واژه معنای بسیار محدودی داشته است و مطابق قانون برای اشاره به حقوق محصولات فکری که در حوزه ادبی و هنری پدید می‌آید، به کار گرفته می‌شد و این حوزه را در مقابل مالکیت صنعتی قرار می‌دهند (امامی، ۱۳۹۰، ۴۳). سازمان جهانی مالکیت معنوی (ویپو)^۲ در تعریف مالکیت معنوی مقرر می‌دارد که حقوق قانونی که افراد به واسطه فعالیت‌هایی که در زمینه‌هایی از قبیل صنعتی، علمی، ادبی، هنری و غیره به دست می‌آورند؛ اکنون مالکیت فکری آن محدودیت را ندارد بلکه در حال حاضر یک واژه عمومی است که برای اشاره به هر دو شاخه اموال صنعتی یا مالکیت صنعتی و کپی‌رایت مورد استفاده قرار می‌گیرد (صابری انصاری، ۱۳۸۱، ۱۲)؛ و یا مالکیت معنوی، ناظر بر خلاقیت‌های مورد استفاده در تجارت و بازرگانی است که شامل اختراعات، آثار ادبی و هنری، نشانه‌ها و علائم تجاری است (رئیس، ۱۳۸۸، ۶). در کل می‌توان گفت «حقوق مالکیت

معنوی حقوقی است که موضوع آن اثر فکری است و به خلاقیت و آفرینش پدیدآورنده آن وابسته است» (نوروزی، ۱۳۸۱، ۲۳). این حقوق، حقوق انحصاری است که به پدیدآورندگان آثار فکری در دو حوزه مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی تعلق می‌گیرد (نظرزاده، ۱۳۹۰، ۱۹).

مالکیت هنرهای نمایشی (نمایش عروسکی)

آیا عروسک از مصادیق مالکیت معنوی است؟ حمایت پدیدآورنده آن از طریق کدام قسم مالکیت معنوی صورت می‌گیرد؟ همان‌طور که گفته شد مالکیت معنوی به دو بخش مالکیت صنعتی و مالکیت معنوی تقسیم می‌شود. از این دو قسم، مالکیت صنعتی به نمایش عروسکی نزدیک است.

حقوق مالکیت صنعتی

مالکیت صنعتی عبارت است از مجموعه حقوق معطوف به حمایت از آفرینش‌هایی با ماهیت صنعتی یا علائم تمایزبخش متمایل به صنعت و تجارت که به گونه‌ای محدود توسط قانون اعلام شده‌اند (chistophe, 2000, 6). بنابراین مالکیت صنعتی شاخه‌ای از حقوق است که به حقوق غیرمادی می‌پردازد و این موارد را دربرمی‌گیرد: امتیاز ثبت اختراع، علائم صنعتی و تجاری، اشکال، نقوش و طرح‌های صنعتی، اسرار ساخت، پیشگیری از رقابت نامشروع و ناسالم، علائم مربوط به منشأ (با نام‌گذاری مبدأ)، نقشه‌برداری از مدارهای الکتریکی پیوسته، به‌دست آوردن نمونه‌های جدید گیاهی (شمس، ۱۳۸۲، ۲۴-۲۵).

طرح صنعتی

براساس ماده ۲۰ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ «هرگونه ترکیب یا خطوط یا رنگ‌ها و هرگونه شکل سه بعدی با خطوط، رنگ‌ها و یا بدون آن، به گونه‌ای که ترکیب یا شکل یک فرآورده صنعتی یا محصولی از صنایع دستی را تغییر دهد، طرح صنعتی است. در یک طرح صنعتی، تنها دسترسی به یک نتیجه فنی بدون تغییر ظاهری، مشمول حمایت از این قانون نمی‌باشد». ماده ۲۰ صرفاً به تغییر یک کالا توجه کرده و خلق یک کالا را مورد توجه قرار نداده است، درحالی‌که بسیاری از طرح‌های صنعتی از همان ابتدا، خود به شکلی نو بروز می‌یابند، بدون اینکه کالای دیگری را تغییر دهند (حبیبی و حنیفی، ۱۳۹۱، ۲۹-۳۰). بنابراین می‌توان گفت عروسک از جمله طرح‌های صنعتی و از مصادیق مالکیت معنوی است و حمایت از پدیدآورنده آن از طریق مالکیت صنعتی صورت می‌گیرد.

عروسک و حقوق مرتبط^۳

آیا حقوق معنوی ایجاد و خلق اثری که به شهرت و محبوبیت ملی و حتی فراملی دست می‌یابد فقط اختصاص به پدیدآورنده دارد یا عوامل دیگری هم که در ایجاد محبوبیت و شهرت این اثر نقش داشته‌اند از حقوق معنوی یا حقوقی مشابه آن برخوردار هستند (مانند جناب‌خان در برنامه خندوانه)؟

مفهوم حقوق مرتبط

مجموعه امتیازاتی است که به موجب قوانین ملی یا معاهدات بین‌المللی برای اشخاص حقیقی یا حقوقی اجراکننده و تولیدکننده یا پخش‌کننده آثار ادبی و هنری، به صرف عملیات و اقدامات اجرایی آنها

در نظر گرفته شده است (حق مالکیت معنوی آثار، ۱۳۸۸، ۳۴). کنوانسیون رم (۱۹۶۱) و تریپس برای اجراکنندگان، تولیدکنندگان آثار صوتی و سازمان‌های پخش رادیویی و تلویزیونی براساس حقوق مرتبط، حقوق معنوی قائل هستند. در حقوق فرانسه برای اجراکنندگان حقوق معنوی قائل شده‌اند و اجرا بدون رضایت آنان را ممنوع اعلام کرده‌اند (strawel and Derclaye, 2000, 65).

در حقوق ایران در قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸) اشاره‌ای به بحث حقوق مرتبط نشده و فقط حقوق معنوی پدیدآوردندگان را مورد بررسی قرار داده است (صفایی و دیگران، ۱۳۸۵، ۹۲). در ماده ۳ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی چنین مقرر شده است: «نسخه‌برداری یا ضبط یا تکثیر آثار صوتی که بر روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر ضبط شده است بدون اجازه صاحبان حق یا تولیدکنندگان انحصاری یا قائم مقام قانونی آنان برای فروش ممنوع است».

در این قانون حقوق پدیدآوردگان (جزء خوانندگان) مورد غفلت واقع شده است (محمدی ده چشمه، ۱۳۷۶، ۶۶). با این حال، در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ برای حمایت از صاحبان حقوق مرتبط در تبصره ۱ ماده ۶۲ آمده است: «حقوق مرتبط با مالکیت ادبی و هنری شامل حقوق مادی و معنوی برای عناصر دیگری علاوه بر مؤلف از جمله حقوق هنرمندان مجری آثار، تولیدکنندگان صفحات صوتی و تصویری و سازمان‌ها و مؤسسات ضبط و پخش می‌باشد».

بنابراین در حقوق ایران تفکیکی به طور صریح و واضح بین حقوق مؤلف و حقوق مجاور صورت نگرفته است، در حالی که علاوه بر مالکیت صنعتی حقوق مالکیت ادبی و هنری وجود دارد که رسالت آن حمایت از آثار ادبی، موسیقی (آثار صوتی و تولیدات ویدئوگرام و مؤسسات رادیو و تلویزیون)، طراحی (نقاشی)، و همین‌طور نرم‌افزارها و برنامه‌های رایانه‌ای است (شمس، ۱۳۸۲، ۲۵).

لذا فعالیت موارد مذکور از مصادیق مالکیت معنوی است که به تبع آن حق مؤلف و حقوق مجاور ایجاد می‌شود. حقوق مجاور در دامنه مالکیت ادبی و هنری است اما با حقوق مؤلف فرق دارد. در این زمینه رویه قضایی اعلام کرده است که حقوق مؤلف و مجاور مشابه نیستند و در ماده ۲۱۱-۱ قانون مدنی فرانسه مقرر شده که حقوق مجاور به حقوق مؤلف لطمه‌ای وارد نمی‌کند (کلود، ۱۳۸۵، ۱۹۸).

بنابراین به نظر می‌رسد این موارد به دلایل ذیل دارای حقوق مجاورند:

۱- هدف علم حقوق

هدف علم حقوق این است که میان افراد جامعه عدالت و نظم و یکپارچگی ایجاد کند؛ لذا عدالت ایجاد می‌کند زمانی که این اثر در قالب برنامه تلویزیونی نمود می‌یابد و به شهرت ملی و حتی فراملی دست پیدا می‌کند حقوقی نیز برای دست‌اندرکاران وجود داشته باشد که البته منافاتی با حق مؤلف نداشته باشد چراکه حق مجاور در طول حق مؤلف است نه در عرض آن.

افراد در قراردادهایی که با هم منعقد می‌کنند تا اثر مشترکی تدوین نمایند در پی سود بردن هستند و اگر چنین تلقی کنیم که تنها پدیدآورنده از حقوق معنوی برخوردار است، این مخالف صریح قصد مشترک طرفین است.

۲- با توجه به ماده ۳ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات آثار صوتی و تبصره ۱ ماده ۶۲ قانون تجارت الکترونیکی - که در بالا آمده ذکر کردیم - می‌توان گفت برنامه‌های تلویزیونی و دست‌اندرکارانی که محبوبیت و شهرت را برای یک اثر (عروسک) به وجود می‌آورد از حقوقی برخوردارند.

۳- با توجه به اصل ۱۶۷ قانون اساسی در صورت سکوت یا اجمال قانون، به قواعد و اصول معتبر فقهی مراجعه می‌کنیم. در بحث مذکور اگر برای سه گروه که سهم زیادی در شهرت و منافع اقتصادی اثر داشته‌اند حقوقی در نظر نگیریم، با توجه به قاعده لاضرر این افراد متحمل ضرر می‌شوند در صورتی که در اسلام هیچ حکم ضرری جعل نشده است.

بررسی عروسک در برنامه تلویزیونی و اشاعه در مالکیت

آثاری را که در خلق و آفرینش آن تعدادی از افراد مشارکت داشته باشند اعم از اینکه مشارکت و همکاری بین آن‌ها مستقیم یا غیر مستقیم باشد، آثار مرکب می‌گویند (نوروزی، ۱۳۸۱، ۱۰۹). آثار مرکب در مقابل آثار ساده قرار می‌گیرد. اثر ساده به اثری گفته می‌شود که یک نفر خلقش کرده است. تهیه و تولید اثر توسط گروهی از افراد به اشکال گوناگون انجام می‌شود. آثار مرکب چند نوع است: مشترک، جمعی و ثانوی.

۱- اثر مشترک

اثر مشترک اثری است که در خلق آن دو یا چند نفر همفکری و مشارکت داشته باشند و مشارکت‌ها در خلق اثر با هدف و ایده مشترک به یکدیگر مرتبط باشند. اثر مشترک دو نوع است:

الف- اثر مشترک تفکیک‌ناپذیر

اثر مشترک نتیجه تلاش مشترک پدیدآورندگان و به طور مطلق تقسیم‌ناپذیر است (Jenkins, 2006, 473). به آن اثر مشاع نیز گفته می‌شود. یا به عبارت دیگر در اثر مشترک باید نقش و سهم هر یک از پدیدآورندگان غیر قابل تمیز و منتشر در تمام اجزای اثر باشد (سالارپور گل ختمی، ۱۳۹۰، ۸۵).

ب- اثر مشترک تفکیک‌پذیر

آثاری که به وسیله چندین نفر بر مبنای یک برداشت و الهام مشترک، ولی جدا جدا، به نحوی که سهم هر یک قابل تشخیص است، به وجود می‌آیند. البته این خالی از اهمیت است که مشارکت‌ها قابل تشخیص باشد یا خیر، این امکان وجود دارد که از جهت فیزیکی قابل تجزیه اما از جهت روحی و فکری غیر قابل تجزیه باشد (سالارپور گل ختمی، ۱۳۸۰، ۸۵). گاهی این آثار «آثار مشترک تفکیک‌پذیر» خوانده می‌شود. برای مثال: اپرا حاصل توافق بین مؤلف و سازنده موسیقی است و کار مؤلف و سازنده موسیقی قابل تشخیص و تفکیک است؛ اثر دراماتیک موزیکال (نمایشی - موسیقی) با مشارکت نمایشنامه‌نویس، سازنده و اعضای گروه موسیقی؛ ترانه که اثر مرکب از موسیقی و آواز است؛ کارتون (نقاشی متحرک) که حاصل همکاری بین مؤلف، سازنده موسیقی و اجراکنندگان است؛ گزارش که نتیجه همکاری بین گزارشگر و فرد گزارش شده است؛ باله که مشتمل بر رقص و موسیقی است؛ و فیلم‌های سینمایی و رادیو و تلویزیونی (محمدزاده وادقانی، ۱۳۸۷، ۳۳۷).

در این نوع از اثر مشترک سهم هر یک از پدیدآورندگان تفکیک‌پذیر است، و هر یک از آن‌ها هم حق مؤلف به نسبت سهم شخصی خود دارد و هم حق مجاور نسبت به مجموع اثر.

۲- اثر جمعی^۴

این اثر نیز حاصل خلاقیت پدیدآورندگان متعدد است، با این تفاوت که مداخله آن‌ها موجب ایجاد بخش‌های مستقلی می‌شود که هر یک به تنهایی قابل حمایت‌اند اما در مجموع با توافق پدیدآورندگان به عنوان اثری مستقل و به نام شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی که تحت مدیریت وی اثر خلق شده است، معرفی و منتشر می‌گردد. آثار جمعی، آثاری هستند که در تعریف و در قلمرو شمول خیلی روشن نیستند، و نوعی اثر بی‌نام به شمار می‌روند (کلود، ۱۳۸۵، ۷۸).

تحقیقات گروهی در زمینه موضوعات تاریخی، علمی و فنی در جهان بسیار متداول شده است؛ برای مثال کتب فرهنگ لغات و دایره‌المعارف که دارای قلمرو کار فکری بسیار وسیع و نیاز به تخصص‌های مختلف دارد و اصولاً یک شخص قادر نیست آن را به تنهایی به انجام برساند، بلکه با همکاری و همفکری مؤلفان و هنرمندان مختلف به ثمر خواهد رسید که از دقت و صحت بیشتری نیز برخوردار خواهد بود و این چنین پدیده‌ای نیاز به مدیریت و هماهنگی لازم دارد (میرحسینی، ۱۳۸۵، ۱۴۳). لذا ناچار اداره امر با

شخص واحدی خواهد بود که خط مشی کار را مشخص و بر اجرای آن نظارت خواهد کرد. البته ضرورت ندارد که مدیر (اعم از شخص حقیقی یا حقوقی)، در آفرینش پدیده فکری جمعی مشارکت داشته باشد بلکه اشراف و نظارت بر کارهای مزبور، تنظیم، تنسيق، تصحيح و همگن ساختن مطالب کافی است که او مؤلف آثار جمعی در همه احوال باشد. همچنین می توان برای مثال به کتاب های درسی آموزش و پرورش، مجلات دوره ای و روزنامه ها اشاره داشت.

۳- اثر ثانوی^۵

گاهی مؤلف در تهیه اثرش از اثری دیگر بهره می گیرد. به آثاری که از آثار اصلی مشتق شده باشند، آثار اقتباسی یا اشتقاقی نیز می گویند (کلود، ۱۳۸۵، ۳۳۱). این نوع آثار شامل اقتباس، ترجمه، جُنگ در زمینه ادبی و تنظیم در زمینه موسیقی و تبدیل در زمینه های تجسمی می شود.

آثار اشتقاقی و اقتباسی اشکال گوناگونی دارد؛ برای مثال: در موسیقی ممکن است از طریق انتقال آهنگی از دستگاهی به دستگاه دیگر و سازهای دیگر صورت گیرد، و یا آثاری که از ترکیب آثار دیگر پدید آمده است مانند مجموعه های منتخب نظم و نثر و پاره ای از آثار هنری که از ترکیب چند اثر قبلی ایجاد شده است. همین طور از طریق ادغام، گلچین کردن، ترکیب مناسب آهنگ ها، همچنین تلخیص و تبدیل یا ترجمه اثر ادبی می تواند راه دیگری برای ایجاد اثر فرعی باشد (میرحسینی، ۱۳۸۵، ۱۲۳). منظور از تبدیل آن است که اثری را از نوعی به نوع دیگر تبدیل کنند (صفایی، ۱۳۵۰، ۷۳)، مثلاً خلق یک تابلوی نقاشی با الهام گرفتن از یک شعر یا نگارش یک فیلم نامه با اقتباس از یک رمان.

وضعیت حقوقی آثار سینمایی

در مورد آثار سینمایی رویه کشورهای متفاوت است:

۱- فرانسه

اثر سینمایی اثر مشترک است. از مهم ترین آثار مشترک هم به لحاظ تعداد هم به لحاظ اقتصادی آثار سینمایی و بطور کلی تر آثار صوتی و تصویری است. بدین ترتیب، فیلم سینمایی اثری مشترک است، چرا که نتیجه همکاری عوامل متعددی چون فیلم نامه نویس، کارگردان، هنرپیشه، تصویربردار، تدوینگر، سازنده موسیقی، صدابردار، تهیه کننده و ... می باشد. در حقوق فرانسه، مؤلف همکار تنها شخص حقیقی است؛ لذا در ماده ۱۴ قانون حق مؤلف فرانسه، عنوان مؤلف فقط برای اشخاص حقیقی ای پذیرفته است که زیر بنای فکری اثر را به وجود آورده اند، و برای مؤسسه و استودیوی که فیلم را تهیه کرده این حق را قائل نشده است (کلود، ۱۳۸۵، ۶۱ و ۶۲).

۲- ژاپن، لهستان و رومانی

ضمن اینکه برای ایجادکنندگان اثر سینمایی بابت سهمی که در ایجاد اثر داشته اند، حق مؤلف قائل می شوند، استودیوی فیلم برداری را دارنده حق مؤلف بر مجموع اثر سینمایی می شناسند، لذا اثر سینمایی را اثر جمعی شناخته اند (نوروزی، ۱۳۸۱، ۱۰۵).

۳- ایران

در ایران دو نظریه وجود دارد:

الف- وقتی اثر سینمایی اثر مشترک است. براساس این نظریه، در قانون حمایت حقوق مؤلفان ایران حکمی در زمینه حقوق صاحبان و دست اندرکاران هنرهای نمایشی و میزان حقوق و امتیاز آنها، پیش بینی نشده و برای همین، قانون ایران در این زمینه ناقص به نظر می رسد که در موارد بروز اختلاف، مراجع

ذی صلاح به آسانی قادر به فصل خصومت نخواهد بود. برای مثال هنگامی که یک کتاب در چند بخش تألیف یا ترجمه می‌گردد که پدیدآورنده هر بخش مستقل است یا وقتی فیلمی در چند اپیزود با عناصر سازنده مجزا در هر بخش ساخته می‌شود نمی‌توان مطابق ماده ۶ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان بگوئیم کار یکایک همکاران متمایز و جدا نیست. بنابراین در مواردی که یک اثر مشترک هنری، مجموعه‌ای از کارهای قابل تفکیک را تشکیل می‌دهد، استناد به ماده ۶ ایجاد مشکل خواهد نمود. حتی در فرانسه در کنار آثاری که مطلقاً تفکیک‌ناپذیرند، آثاری چون فیلم‌های سینمایی، اپراها، کمدی موزیکال‌ها و... در آن سهم هریک از همکاران قابل تشخیص است، و اثر مشترک تلقی می‌شود.

ب- وقتی اثر سینمایی اثر جمعی است. براساس این نظریه فیلم از مصادیق بارز اثر جمعی است. انواع متفاوتی از آثار ادبی و هنری (فیلم‌نامه، آوانوشت، موسیقی و...) در تهیه یک فیلم دخیل‌اند. تهیه‌کنندگان این آثار حقوق خود را به کارگردان یا تهیه‌کننده واگذار می‌کنند، فیلم براساس طرح مشترک و تحت مدیریت کارگردان و یا مدیریت مالی تهیه‌کننده - خواه شخص حقیقی خواه شخص حقوقی - به وجود می‌آید. این ترکیب باعث می‌شود فیلم را اثری جمعی بدانیم نه اثری مشترک.

به نظر می‌رسد قانون آثار سینمایی مشترک (اجزا به وجودآورنده اثر اگرچه به طور متمایز و جدا عمل کرده باشند اما در نهایت محصولی مشترک را به وجود آورده‌اند) را به رسمیت شناخته است؛ از سوی دیگر در حقوق ایران اثر جمعی به رسمیت شناخته نشده است تا با توجه به معیارهای ارائه‌شده بتوان میان اثر جمعی و مشترک تفکیک قائل شد و به اثر جمعی استناد کرد.

بنابراین در مورد عروسک می‌توان گفت یک اثر مشترک است که هرکدام از پدیدآورندگان حق مؤلف دارند و با توجه به مشترک بودن اثر و حقوق مجاور از حقوقی برخوردارند مانند انحصار انعقاد قرارداد با سازمان‌های دیگر در مورد عروسکی که شخصیت و حسن شهرت خود را از طریق برنامه‌ای خاص حاصل کرده است، دارا بودن حق دفاع در صورت تجاوز به حق اثر مشترک و غیره.

نتیجه‌گیری

حقوق مالکیت معنوی حقوقی است که موضوع آن اثر فکری است و به خلاقیت و آفرینش پدیدآورنده آن وابسته است. این حقوق، حقوق انحصاری است که به پدیدآورندگان آثار فکری در دو حوزه مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی تعلق می‌گیرد. عروسک از جمله طرح‌های صنعتی و از مصادیق مالکیت معنوی است و حمایت از پدیدآورنده آن از طریق مالکیت صنعتی صورت می‌گیرد.

در حقوق ایران تفکیکی به طور صریح و واضح در عالم واقع - نه فضای مجازی - بین حقوق مؤلف و حقوق مجاور صورت نگرفته است. هنرمندان مجری آثار، تولیدکنندگان صفحات صوتی و تصویری و سازمان‌ها و مؤسسات ضبط و پخش، از حقوق مجاور برخوردارند. به دلایلی حقوق مجاور برای عاملین محفوظ است، از جمله: هدف علم حقوق ایجاد نظم و یکپارچگی است، جلوگیری از سوءاستفاده افراد از قانون، پیروی از قصد مشترک طرفین مبنی بر ایجاد حقوق مرتبط در کنار حقوق مؤلف در این گونه آثار، وحدت ملاک از ماده ۶۲ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲ که حقوق مجاور را برای این سه دسته در فضای مجازی پذیرفته است؛ و همچنین با توجه به قاعده لاضرر حقوق مجاور را برای عاملین باید ثابت پنداشت.

هنرهای نمایشی آثاری مشترک است، چرا که اجزا به وجودآورنده اثر اگرچه به طور متمایز و جدا عمل می‌کنند اما در نهایت یک محصول مشترک را به وجود می‌آورند که قانون آن را به رسمیت شناخته است؛ از سوی دیگر در حقوق ایران اثر جمعی به رسمیت شناخته نشده است تا با توجه به معیارهای

ارائه شده بتوان میان اثر جمعی و مشترک تفکیک قائل شد و به اثر جمعی استناد کرد؛ بنابراین می توان گفت عروسک و کار عروسکی اثر مشترک است که علاوه بر اینکه هرکدام از پدیدآورندگان حق مؤلف دارند با توجه به مشترک بودن اثر و حقوق مجاور، از حقوقی برخوردارند مانند انحصار انعقاد قرارداد با سازمان های دیگر، دارا بودن حق دفاع در صورت تجاوز به حق اثر مشترک و سایر حقوق.

پی نوشت ها

1. Picard
2. wipo: world intellectual property organization
3. Related right
۴. collective work, این ترجمه از علیرضا محمدزاده وادقانی، مقاله «تأملی در آثار مشترک و جمعی در حقوق مالکیت فکری» برگرفته شده است.
5. Derivative work

فهرست منابع

- آیتی، حمید(۱۳۷۵)، حقوق آفرینش های فکری، تهران، نشر حقوق دان.
- امامی، اسدالله(۱۳۹۰)، حقوق مالکیت صنعتی، تهران، نشر میزان.
- پیتریگری، جوساندرز(۱۳۸۶)، حقوق رسانه، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، تهران، میزان.
- حکمت نیا، محمود(۱۳۸۷)، مبانی مالکیت فکری، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- رئیس، لیلا(۱۳۸۸)، نظام حل و فصل اختلافات حقوق مالکیت معنوی، تهران، انتشارات جنگل جاودانه.
- سالارپور گل ختمی، اکرم(۱۳۹۰)، مطالعه تطبیقی نقض حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری در نظام حقوقی ایران و انگلستان، تهران، انتشارات جاودانه جنگل.
- شمس، عبدالحمید(۱۳۸۲)، حقوق مالکیت بر علائم تجاری و صنعتی، تهران، انتشارات سمت.
- صابری انصاری، بهزاد(۱۳۸۱)، سازمان جهانی مالکیت معنوی(واپو)، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- کتاب ماه کلیات (۱۳۸۸)، «حق مالکیت معنوی آثار»، مؤسسه خانه کتاب، سال سیزدهم، شماره ۲، ص ۳۴.
- کلمبه، کلود(۱۳۸۵)، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، ترجمه و توضیح علیرضا محمدزاده وادقانی، تهران، میزان.
- میرحسینی، حسن (۱۳۸۵)، فرهنگ حقوق مالکیت معنوی؛ حقوق مالکیت ادبی و هنری، تهران میزان.
- نوروزی، علیرضا (۱۳۸۱)، حقوق مالکیت فکری، حق مؤلف و مالکیت صنعتی، تهران، نشر چاپار.
- نظرزاده، مرضیه(۱۳۹۰)، حقوق معنوی آثار فرهنگی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران، قم، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- حبیبی، سعید و حنیفی، نسیم(۱۳۹۱)، «بررسی تطبیقی تعریف و معیارهای ثبت طرح صنعتی در قانون مصوب ۱۳۸۶»، پژوهش های حقوق تطبیقی، شماره ۵، صص ۲۹-۳۰.
- صفایی، حسین و صادقی، محسن و حسینی، محسن (۱۳۸۵)، «مطالعه تطبیقی حقوق معنوی پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری و دارندگان حقوق مرتبط»، مدرسی علوم انسانی، شماره ۴۷، ص ۹۲.
- صفایی، حسین(۱۳۵۰)، «مالکیت ادبی و هنری و بررسی قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان»، نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ششم و هفتم، ص ۷۳.
- محمدزاده وادقانی، علیرضا (۱۳۸۷)، «تأملی در آثار مشترک و جمعی در حقوق مالکیت فکری»، مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۳۸، شماره ۲، صص ۳۲۵ - ۳۳۸.

- محمدی ده چشمه، پژمان (۱۳۷۶)، حقوق مؤلف، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ص ۶۶.
- مظاهری، اعظم (۱۳۹۲)، اشاعه در مالکیت فکری، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد میمه، ص ۱۸.

- strawel, Alain, Derclaye, Estelle(2000), *Droit dauteur et numerique*, Bruxelles, Bruylant.
- Bernard, Marx (2000), *La propriete industrielle*, Paris, Nathan.
- Galloux, Christophe(2000), *Droit de la propriete industrielle*, paris, Dalloz.
- Jenkins, Juliet(2006), "database Right's Subsistence: under starters orders", *Journal Of Intellectual Property Law and Practice*, Vol. 1, no. 1, p.473.

Received: 2017/ 08/ 11

Accepted: 2019/ 12/ 13

Condominium Ownership of Performing Arts (Puppet)

Mojdeh Zafari, PhD. Candidate, IKIU, Qazvin, Iran.

Mohammadhadi Saei, Associate Prof., IKIU, Qazvin, Iran.

Abstract

Puppet (in dramatic art) is one of the examples of industrial design and subcategories of industrial property. The doll is a part of collaborative work because the components creating the effect, although distinctly but eventually create a joint product that is in common use. In the Islamic Republic of Iran, whether explicitly or implicitly, there is no statement about the rights of the adherents to the actors of the reputation and popularity of the doll (performer artists, producers of audiovisual pages, recording and broadcaster organizations). It should be added, that for some reason (the Science of Law and Unity Criterion of Article 62 of the Electronic Commerce Law) this right can be considered the same for all parties. In conclusion, regarding the fact that each of the authors has the author's right, due to the commonality of the work and the rights of the neighboring, like the monopoly of concluding contracts with other organizations (regarding a puppet who has an individual personality and a good reputation obtained on a specific program) the right of defense in act of violence is mutual.

Keywords: Puppet, Industrial Property, Industrial Designs, Related Rights, Joint Work.